

С. М. Порев

ЕКОНОМІЧНА НАУКА, ПРАКТИЧНА МУДРІСТЬ І ФЕНОМЕН ПАРАНАУКИ

У статті окреслено наявність проблеми недостатньої ефективності системи науки, технологій та інновацій України, що підтверджено дослідженнями закордонних та вітчизняних фахівців. Показано, що проблемою залишається підвищення якості та результативності економічного пізнання в Україні, що підтверджується аналізом публікацій та цитувань у наукометричній системі Скопус.

Розглянуто питання визначення економічного пізнання як науки про ситуативно залежні закономірності, мистецтва риторики та практичної мудрості «фронесис». Проаналізовано сучасні концепції паранауки і показано їх сумісність із версіями економічного пізнання, що можуть виникати у випадку когнітивних деформацій, які мають соціально-економічні, організаційно-методичні та нормативно-правові причини у країнах, що знаходяться на стадії реформування.

Запропоновано оригінальний метод аналізу використання цитованих джерел у дослідницьких статтях, що визначає чотири типи цитувань та процедуру виявлення неповноти обґрунтованості матеріалу, його недосконалість.

Із використанням методу проведено аналіз 15-ти статей вітчизняних авторів у трьох українських економічних журналах на предмет оцінки повноти використання світового доробку цитованих джерел, опублікованих мовами країн Євросоюзу. Показано, що представлений у більшості з цих статей когнітивний продукт може бути кваліфіковано не як науковий чи паранауковий, а як «парафронесис», що є наслідком обмеженого використання сучасних закордонних публікацій, відсутністю доведення новизни одержаних результатів, зокрема на основі порівнянь із аналогами та прототипами. Феномен «парафронесис» введено як неповну, не повністю обґрунтовану версією практичного знання «фронесис» Аристотеля. У статті запропоновано оригінальний підхід щодо введення поняття «парафронесис» у розвиток напрацювань М. Манера, Н. Шекеля і П. Спікера. Предметом подальших досліджень може бути уточнення складових соціогуманітарного пізнання в умовах когнітивних деформацій.

Ключові слова: економіка, наука, паранаука, пізнання, дослідження, публікація, цитування, методологія, практика, фронесис.

Постановка проблеми. Сучасне знання є важливішим доробком людства, зокрема у галузі теорії та суспільної практики господарювання та оптимального управління ресурсами щодо створення та реалізації товарів і послуг. Однак фахові спільноти країн різною мірою продукують та використовують нове знання, що одним надає переваги у змаганні за добробут та ресурси, а інших залишає на узбіччі розвитку цивілізації.

Існує значна розбіжність між країнами ЄС із точки зору досконалості досліджень та ефективності інновацій, що Євросоюз вважає актуальною проблемою. Програмою «Горизонт 2020» розпочато проект «Сходи до досконалості» щодо сприяння досягнення досконалості досліджень та інновацій у країнах ЄС із низькою результативністю науки [1].

Загальна проблема недостатньої ефективності системи науки, технологій та інноваційної діяльності України підтверджена дослідженнями закордонних експертів Комісії з підтримки політики Програми Горизонт 2020 [2]. Комісія «твердо переконана, що Україна може втратити зв'язок з провідним міжнародним прогресом у науці, технологіях та інноваціях, якщо процес реформ ... не просуватиметься з найвищою увагою і підтримкою як з боку політиків, а також з боку керівників науково-дослідних інститутів і університетів» [2, с. 33]. Підкреслюється [2, с. 9], що: «Дослідження та розробки в Україні мають здійснюватися на основі «високої якості» у термінах академічної науки світового класу та на «передових наукових досягненнях для втілення інновацій».

Економіка, як галузь пізнання, має показники цитування публікацій у престижних наукометричних базах даних, що є порівняно низькими як серед інших предметних галузей у країні, так і у міжнародному вимірі.

Таблиця 1

**Місце України у списку Скопус за кількістю публікацій/цитувань
за даними лабораторії Сімаго від 28-08-2017 [3]**

Галузі науки	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2016
Всі науки разом	37/ 42	39/ 44	43/ 51	45/ 47	45/ 49	46/ 48	47/ 48
Економіка, економетрика, фінанси	55/ 63	55/ 56	73/ 89	69/ 78	19/ 60	17/ 58	26/ 65
Бізнес, менеджмент, бух. облік	60/ 77	67/ 70	71/ 94	72/ 93	72/ 78	56/ 72	40/ 53

На рівні загальних статистичних показників Таблиця 1 може свідчити як про невисоку комунікативну здатність, так і про відповідну результативність сукупності економічних досліджень, що виконуються у країні. Однак це не дає підстав стверджувати, що низьке цитування відповідних публікацій обумовлене лише якістю досліджень, а не іншими чинниками, зокрема зосередженням на локальних соціально-економічних потребах, що «не мають» світових аналогів, та якістю (англійської) мови публікацій. Таким чином, проблема підвищення результативності економічних досліджень не є тривіальною і потребує дослідження чинників когнітивних деформацій.

Проблемі підвищення результативності соціогуманітарних наук в Україні присвячено низку наших попередніх досліджень і публікацій, які показують [4], що соціально-економічні трансформації суспільства можуть призводити до деформацій когнітивного характеру і вести до паранауки та псевдонауки. Економічне пізнання різноманітне і багатовимірне, існує у широкому спектрі науки, мистецтва, риторики, практичної мудрості, що утворюють знання для потреб суспільної практики. Тематика єдності та розмежування якісного пізнання та його недосконалих форм залишається важливим та актуальним джерелом проблем та завдань і методології науки, і політики та менеджменту досліджень, особливо для країн, де недосконалі форми пізнання мають соціально-економічні та організаційні підстави [4] для існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічне пізнання стає все більш важливою складовою загального когнітивного доробку людства для розвитку суспільних практик. У найбільш загальному плані, воно стосується аспектів виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів, однак таке твердження є потребує уточнень [5]. Р. Бекнауз і С. Медема [6, с. 225] вказують, що, мабуть, найбільш визнаним сьогодні є визначення Л. Робінса [7], який розглядав економіку як науку, що вивчає поведінку людини як відношення між цілями та обмеженими засобами, що мають альтернативи застосування. Серед основних також розглядається визначення [6], що належить П. А. Самюельсону і П. Теміну [8], за яким економіка є вчення про те, як люди та суспільство здійснюють вибір з альтернативних способів щодо використання обмежених ресурсів із вироблення, розподілу і споживання товарів; економіка аналізує витрати та переваги вдосконалених пропозицій щодо розподілу ресурсів. На думку Р. Бекхауза і С. Медема [6, с. 231], визначення поняття економіки може відображати напрям, у якому його автори хочуть розглядати рух об'єкта дослідження і, навіть, може впливати на саму суспільну практику.

Наведений аналіз визначень поняття економіки виходить із того, що об'єкти та предмети певного пізнання значною мірою визначають його епістемологічну сутність та методологію. Економіка визначається як система знань щодо причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей і відносно стабільних форм суспільної практики, а економічне пізнання існує для оптимального створення, розподілу та використання ресурсів, товарів і послуг. Таке пізнання стосується об'єктів життєвого (соціального) світу людини, а предметом є дослідження людської діяльності та створення її методик і регламентів, що веде до єдності та опозицій знань позитивного і нормативного характеру, раціональних і випадкових чинників, до апріорного ставлення до закономірностей як таких, що діють лише за певних обставин та за інших рівних умов [5].

Визнання співіснування «строго» наукового пізнання із іншими його формами добре відомо із часів античної філософії. Розмежування наукового знання *епістеме*, мистецтва *техне* і практичної мудрості *фронесис* знайшло відображення у працях Аристотеля, зокрема у його «Нікомаховій етиці» [9]. Запропоновані ним визначення використовуються у сучасному пізнанні [4], у працях вчених-економістів, зокрема П. Спікером [10].

Дискусії про те, чи є економіка наукою і як вона можлива, як наука, тривали все минуле століття. Добре відоме визначення Д. М. Кейнса [11]:

«Економіка – це наука про мислення у термінах моделей, поєднана із мистецтвом вибору моделей, які мають відношення до сучасного світу. Вона змушена бути такою, оскільки, на відміну від типової природничої науки, матеріал, до якого вона застосовується, у багатьох відношеннях не є однорідним у часі».

Звернемо увагу на те, що вже теза «мислення у термінах моделей» передбачає конструювання останніх як штучних об'єктів, що, за Аристотелем, «можуть бути тими чи іншими» як *техне* [9] і у цьому не відповідають якостям знання *епістеме*. Таким чином конструктивістський характер економічного пізнання проявляється навіть тоді, коли вчений намагається створити модель як суто позитивістський результат відображення закономірностей «як вони є» у суспільній реальності.

Однак економічне пізнання завжди ставило завдання не так винайти загальні закономірності, як створити корисні приписи для практики, що залежить від людських цілей, цінностей та обставин, а тому поєднує усвідомлення більш сталих причинно-наслідкових зв'язків і тимчасових мінливих факторів. За Ф. А. фон Гайєком [12, с. 521], економіка є «неорганізованим знанням», яке не може бути назване науковим у сенсі знання загальних правил: це знання за певних обставин у часі та просторі.

Як відзначає П. Девідсон [13], багато економістів стверджують, що характеристики науки вимагають жорсткості, послідовності та математичності, і якщо економіка претендує на статус науки – вона повинна відповідати цьому. На наш погляд, це може стосуватись лише частини економічного пізнання, яка наближена до логіко-дедуктивних конструкцій математики, однак цього не можна вимагати від достатньо адекватних описів людиновимірних процесів.

С. М. Фокарді стверджує [14], що неокласична теорія економіки та фінансів не є емпіричною наукою і не може стати такою, а по суті є вивченням штучних ідеалізованих конструкцій з невеликим зв'язком з економікою реального світу. Він вважає, що економіка може наблизитись до емпіричної науки на засадах еконофізики, на основі розгляду економік як складних систем, що еволюціонують, та за умов відходу від політекономії. Відзначимо, що часто проблематичність економіки як емпіричної науки має місце не тому, що вона далека від практики (навпаки, пізнання на неї орієнтоване), а тому, що навіть практично орієнтованій науці важко досягти емпіричної адекватності передбачень для закономірностей *ceteris paribus* [5].

Д. Коландер і Р. Куперс [15, с. 68] не погоджуються із тим, що економіка не може бути наукою, однак вважають, що «досягнення соціальних наук не можуть бути науково доведені до того рівня, щоб бути кваліфіковані як наукові факти». Вони вважають, що соціальні вчені повинні були б додати у своїх дослідженнях певні «інструменти складності» і мають бути більш точними у тому, що вони «знають науково», а що ні.

Протиставлення реалій економічного пізнання позитивізму знайшло своє відображення у концепції економічної риторики, основні положення якої запропоновані та обґрунтовані Д. Макклоскі. Вважається [16, с. XIX], що економісти використовують математичні моделі та статистичні тести і ринкові аргументи, однак вони можуть розглядатись як метафори, аналогії, звернення до авторитетів. Розмова економістів не суперечить науці, а робить економіку більш науковою. Д. Макклоскі підкреслює важливість розуміння метафор та порівнянь із аналогами як невід'ємної складової пізнання, при цьому економіка є більш історичною наукою, а не засобом передбачення; вона є соціальним самоусвідомленням і критичною теорією.

Поєднання наукових аспектів економіки з ідеями риторики та практичної корисності знайшли відображення у сучасних міркуваннях економістів. Так, за А. Рубінштейном [17, с. 166], суттєвим аспектом економічних досліджень є «красива, оригінальна і розумна історія про життя, що чудесним чином виникає із символів». Слід відзначити, що економічні математичні моделі є певними зразками наукового знання, однак чим більше вони є формалізованими, тим менше вони представляють реальність.

Розширення сфери економічного пізнання у тісному поєднанні із практикою діяльності природно ставить питання про єдність та розмежування різних форм пізнання, серед яких все більш важливе місце займає «практична мудрість» *фронесис* у сенсі Аристотеля. П. Спікер [10, с. 113] доводить, що економічне знання є більш сукупністю практичних суджень, ніж теоретичною наукою. На його думку [10, с. 123], «економічна теорія не є і не може претендувати бути описом того, як люди повинні діяти», ймовірно, маючи на увазі неможливість строгості і точності передбачень. Економічне пізнання може утворити або ні проникнення у складну соціальну ситуацію, і справедливості опису залежить від конкретного застосування, що характеризує *фронесис*, а не *епістеме* або *техне*.

Слід відзначити, що переважна кількість напрацювань у сфері економічного пізнання виходить із його ідеалізації як такого, що мотивується, головним чином, позитивним спрямуванням на одержання максимально емпірично адекватного, практично корисного та якісно обґрунтованого знання. Початковим аспектом є онтологічне віднесення економічного пізнання до соціального світу «як він є», однак воно знаходиться у русі людських перетворень, що значною мірою обумовлює і епістемологічні аспекти форм цього пізнання, і його методологію. Людянимірність економіки, орієнтація на практичні потреби корисності для конкретних діючих осіб-суб'єктів ринку, які ведуть економічну гру, є джерелом невизначеностей. У процесі дослідження це може сприяти когнітивним деформаціям, зокрема на межі пара- і псевдонауки: нестабільність об'єктів дослідження впливає і на його метод, і на результат.

Серед невіршених питань економічного пізнання залишаються аспекти його соціально-економічних, організаційних та когнітивних деформацій, що можуть більш потужно проявлятися як проблеми у країнах, які знаходяться на стадіях революційних трансформацій.

Метою статті є дослідження феномену економічного пізнання як такого, що представляється у широкому спектрі науки, мистецтва риторики, практичної мудрості та паранауки, зокрема із використанням аналізу економічних публікацій в Україні, де когнітивні деформації підсилюються через нестабільність шляху реформування економіки та суспільства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вивчаючи обмеженість обґрунтувань положень соціогуманітарних, зокрема економічних, досліджень значної кількості українських авторів публікацій пізнавального характеру, треба порівнювати їх із прикладами дослідницької діяльності, що відома в літературі як відмінна від науки, але не протиставляється останній як псевдонаука.

Ми припускаємо, що дослідники країн «перехідного періоду» мають певні підстави для опублікування результатів, що використовують обмаль закордонних джерел, не тільки тому, що вони не знають англійської мови достатньо добре для використання світового доробку. Наші попередні дослідження доводять [4], що у локальних наукових спільнотах існують певні норми представлення пізнавальних результатів, які не стимулюють повноту обґрунтувань. Якщо наукові працівники і викладачі соціогуманітарних дисциплін проводять дослідження на основі обмеженого доробку, виникає питання, як таке пізнання повинне бути класифіковане і де межі між якісним знанням і гадкою, між «достатньо» і «недостатньо» обґрунтованим когнітивним результатом. При цьому нас цікавить навіть не відверта псевдонаука, і, скоріше, не незнання, а нехтування науковою методологією, підходи на основі принципу типу «вважаємо достатнім» як версії «Будь-що піде» П. Фейєрабенда [18].

Поняття паранауки у виді, запропонованому М. Манером, визначає пізнання, що не є ні псевдонауковим, ні науковим [19, с. 563-566]: паранаукове знання за звичай обмежене та містить положення, що не сумісні із добре підтвердженим знанням, а його припущення не мають доказу. Паранаука не утворює систематизованих знань.

Н. Шекель [20, с. 427] пропонує версію діяльності псевдоучених, які виконують дослідження щиро, розумно, є науково підготовленими і прагнуть захищати свої претензії на раціональність. У нашому дослідженні може йтися про подібні характеристики дослідників, які певною мірою претендують на науковість і обґрунтованість своїх результатів, фактично не намагаючись використовувати максимально можливо світовий доробок за тематикою, порівняння із аналогами та прототипами. Однак при цьому мають місце межі науки, пара- і псевдонауки, що залежить від того, чи наполягають вчені на досконалості своїх результатів або просто припускають її достатність. Схожою ознакою паранауки може бути незавершеність доведення одержаних результатів, при цьому про таку неповноту можна говорити лише у межах прийнятої методики, а не як підставу для фальсифікування та відкидання результату, оскільки у філософському сенсі теорія не може бути ні остаточно підтверджена, ні спростована [21]. Однак наука буде самокритично продовжувати шукати підтвердження та спростування запропонованого, визначати та уточнювати аспекти новизни, тоді як паранаука відмовиться від цього без достатніх підстав.

Наші дослідження [4] доводять, що достатньо суттєва частина публікацій в українських економічних журналах не використовує посилання на джерела англійською мовою і мовами інших країн Євросоюзу. У 2016 році було проаналізовано 224 статей українських вчених у 12-ти журналах 2015-2016 років. Серед них: 101 стаття не мала таких посилань, 22 мали у списку літератури лише одне джерело мовами Євросоюзу, 19 – два, 20 – три. Всі 12-ть журналів належали до Переліку наукових фахових видань України, один з них індексувався у базі даних Веб оф Сайнс, два – у Скопус.

Економічні журнали, що були обрані для аналізу, є досить типовими представниками найкращої частини друкованих наукових публікацій, які популярні в Україні, а деякі з них публікують статті іноземних авторів. Наше попереднє дослідження надало підстави говорити про низьку потенційну привабливість розглянутих публікацій для іноземних вчених за принципом взаємної зацікавленості в результатах. Однак можна також відзначити наступний когнітивний висновок: відсутність або незначна кількість посилань на іноземні публікації свідчить про обмежену основу для порівняння наукових результатів, запропонованих українськими авторами. Це обмеження призводить до ряду недоліків і укупі із підміною обґрунтованих висновків гадкою може вказувати на спробу публікації незавершеного матеріалу, що можна вважати однією з ознак паранауки.

Слід зазначити, що цитування і посилання в наукових статтях можуть мати суттєво різну пізнавальну цінність та здатність підтверджувати і спростовувати наукові положення, що публікуються. Дуже часто українські автори у статтях і дисертаційних роботах наводять перелік фахівців, що мають відношення до певної проблематики навіть без посилань на їх роботи у тексті, що не має когнітивної цінності. Однак цитування можуть використовуватись і для протиставлення нових пропозицій існуючим, в результаті яких визначається наявність або відсутність самого нового результату, його вагомості. І не просто міркування автора, а саме такі порівняння є необхідною складовою обґрунтувань.

Автором запропоновано оригінальний метод аналізу цитувань, за яким останні можуть бути поділені на чотири типи:

(А) Конкурентні цитування, що представляють порівняння та конкуренцію запропонованої гіпотези, методу, визначення тощо із вже існуючим прототипом або аналогом, що належать автору цитованого джерела.

(В) Цитуваннями оригінальності будемо вважати такі, що безпосередньо представляють оригінальну пропозицію, гіпотезу, метод, визначення та інше нове створення знань, яке засноване на вже існуючому прототипі чи аналогу, що належить автору цитованого джерела.

(С) Цитування запозичення представляють запозичення суджень, даних та інформації, що належать автору цитованого джерела.

(D) Констатуючі цитування висвітлюють внесок авторів цитованих джерел у предмет дослідження статті, що розглядається.

Використовуючи запропонований розподіл цитувань за типами, розглянемо приклади статей українських вчених, опублікованих у 2017 році українською мовою в фахових наукових економічних журналах «Маркетинг і менеджмент інновацій» № 2 (ММІ) [22], «Актуальні проблеми економіки» № 6 (АРЕ) [23] та «Економіка. Менеджмент. Бізнес» № 2 (ЕМБ) [24], що належать до Переліку наукових фахових видань України. Для розгляду візьмемо у кожному журналі перші за порядком 5 україномовних статей і позначимо їх у цьому порядку за номерами та назвами журналів, наприклад, АРЕ-3 – третя за порядком україномовна стаття вітчизняних авторів у журналі «Актуальні проблеми економіки» № 6 2017 р. Скорочені позначки статей використовуються також тому, що нашою метою не є аналіз публікацій конкретних вчених, однак ми повинні говорити предметно про зміст конкретних статей.

У табл. 2 представимо аналіз статей за типами цитувань лише джерел англійською та іншими мовами країн ЄС виходячи із того, що наявність цитувань таких джерел, на наш погляд, значною мірою характеризує використання світового доробку і ширину когнітивного підґрунтя опублікованих результатів досліджень. Схоже до поняття «сірої літератури» [25], аналізу вад і переваг використання якої присвячено багато бібліометричних досліджень, будемо використовувати поняття неконкурентної літератури. До неї будемо відносити публікації, що за різних причин неможливо або недоцільно використовувати для протиставлення та спростування положень досліджуваної статті, однак ці матеріали можуть використовуватись як джерела корисних даних та інформації. Окремо представлені також цитовані джерела 2010-2017 років опублікування, наявність яких певною мірою характеризує актуальність тематики для досліджень світової фахової спільноти. У Таблиці 2 також відокремлено той факт, що тематика досліджень особливостей соціально-економічних процесів в Україні може бути більш обмеженою щодо уваги закордонних дослідників. Однак нові судження щодо економічної тематики глобального характеру, як правило, повинні мати аналоги чи прототипи, а вітчизняному автору доцільно обґрунтувати когерентність своїх пропозицій із впливовими теоріями або довести альтернативність і новизну запропонованого.

Як видно із табл. 2, жодна із розглянутих статей не має цитувань типу А, і лише стаття ММІ-5 має одне цитування типу В, тобто використовує зміст цитованого джерела і представляє на цій основі

оригінальну пропозицію. Відсутність цитувань типу А може говорити як про некритичне ставлення авторів статей до власних пропозицій, так і про обмеженість чи відсутність наукового підґрунтя досліджень. Невикористання аналогів і прототипів у сучасному науковому дослідженні, як правило, свідчить не про їх відсутність, а про незнання їх авторами і обмеженість мотивацій щодо їх пошуку.

Таблиця 2

**Статті вітчизняних вчених в українських економічних журналах,
кількість цитованих джерел і типи цитування**

Статті	Тематика	Цитовано джерел	Цитовано джерел мовами країн ЄС			Кількість цитувань джерел мовами країн ЄС за типами
			Неконкурентна література*	2002-2009 років	2010-2017 років	
ММІ-1	Українська	11	-	-	-	-
ММІ-2	Глобальна	15	-	-	-	-
ММІ-3	Укр.	15	4	-	-	3С, 1D
ММІ-4	Глоб.	38	1	-	-	1С
ММІ-5	Глоб.	22	-	4	6	1В, 8С, 1D
АРЕ-1	Глоб.	18	-	-	-	-
АРЕ-2	Глоб.	17	5	5	3	13С
АРЕ-3	Глоб.	12	-	-	1	1D
АРЕ-4	Глоб.	17	-	2	1	3С
АРЕ-5	Глоб.	24	6	2	4	7С, 5D
ЕМВ-1	Глоб.	7	1	-	-	1D
ЕМВ-2	Глоб.	16	2	1	-	2С, 1D
ЕМВ-3	Глоб.	6	-	1	2	3С
ЕМВ-4	Глоб.	7	-	-	-	-
ЕМВ-5	Укр.	10	-	-	-	-

*Література, яку умовно віднесено до неконкурентної: джерела без авторства, власні публікації авторів, навчальна і науково-популярна література, довідники, нормативно-правові документи (якщо вони не є предметом критики), публікації до 2002 року.

Деякі проаналізовані статті містять пропозиції, що можуть мати підтверджену когнітивну або практичну новизну. Так, у статтях ММІ-2 та ММІ-4 пропонуються уточнення штучних конструктивів методичного інструментарію, а у статтях АРЕ-1, АРЕ-2 та АРЕ-5 запропоновано авторські розробки та визначено нові пропозиції. Однак всі ці пропозиції не представлені як нове знання на базі конкретних вказаних прототипів та як положення, новизна яких може бути доведена чи спростована у порівнянні із цитованими аналогами.

Автори більшості статей пропонують власне бачення досліджуваних процесів і методологічні засоби, що у тій чи іншій мірі претендують на оригінальність. Однак переважним недоліком статей є те, що більш використовуються обґрунтування, вмотивовані риторичними засобами. Наш аналіз підтверджує ідеї Д. Макклоскі [16] про те, що риторика є природним інструментом переконання у фаховій економічній спільноті, але висловлена окремим вченим думка формально повинна залишатись міркуванням, гадкою до тих пір, поки її не буде підтверджено як логіко-дедуктивно, так і посиланнями на результати досліджень інших вчених, які, у свою чергу, повинні відповідати принципу достатньої підстави. Так, риторично вмотивованими, але формально необґрунтованими є міркування у статті ЕМВ-4, анотація якої містить заяву: «В статті науково обґрунтовано основні концептуальні положення...». Текст статті має єдине загальне констатуюче посилання на використані джерела у розділі «Аналіз останніх досліджень та публікацій», що містить лише перелік прізвищ вчених. Стаття надає приклад типової епістемологічної ситуації, коли знання автора є для нього переконливим, тоді як для інших його когнітивна цінність може знаходитись у діапазоні від сумнівних даних до знання із достатньою довірою.

Таким чином, із 15-ти статей, розглянутих на предмет використання їх авторами цитувань публікацій англійською та іншими мовами країн Євросоюзу:

- 2 статті стосуються питань української економіки, і відсутність використання у них посилань на джерела мовами країн ЄС може бути дискусійною;

- 8 статей мають одне цитоване джерело мовами країн ЄС, опубліковане у 2010-2017 роках, або не мають таких, що свідчить про суттєву обмеженість використання сучасних знань вітчизняними авторами при проведенні досліджень;

- лише 3 статті MMI-5, APE-2 і APE-5 використовують сучасний закордонний доробок як достатньо вагоме джерело власних досліджень;

- автор лише однієї статті MMI-5 визначає свою пропозицію як таку, що має бібліометричну підставу вважатись новою.

Дискусія.

1. Як впливає із досліджень І. Лакатоша [21], немає епістемологічних чи філософсько-методологічних чинників вважати ту чи іншу кількість посилань на вітчизняні чи закордонні публікації достатньою підставою для остаточного доведення чи спростування гіпотези, теорії чи концепції. Однак саме через відсутність як верхньої, так і нижньої межі необхідних підтверджень, методично корисним для автора є пошук, збір та використання *значної* їх кількості, що ґрунтовно і максимально всебічно випробовують пропозицію на предмет її наближення до істинності та емпіричної адекватності [4, с. 58]. Погоджуючись із Лакатошем [21], слід вважати конкуренцію та порівняння когнітивних пропозицій одним із основних шляхів їх вдосконалення.

2. Переважна більшість розглянутих статей не має на меті дослідження соціально-економічних феноменів «як вони є», створення достатньо універсальних теорій і прогнозування на цій основі економічних подій, а тому знання, інформація, міркування цих статей не є науковими у вузькому сенсі [4, с. 62]. Можна погодитись із П. Спікером [10], що когнітивний продукт розглянутих статей значною мірою являє собою *фронесис* (практичну мудрість) [9, 10], однак із складовими мистецтва риторики [16], методичних технік, елементів філософії та науки [4, 9]. На мою думку, когнітивний продукт проаналізованих публікацій можна розглядати як систематизовані практико-методичні дані, інформацію та міркування, що у своєму розвитку мають тенденцію набувати статусу прикладних знань, більш ситуативних у сенсі Ф. А. фон Гайєка [12], ніж наукових у сенсі Д. М. Кейнса [11].

3. Методи, засоби та результати досліджень, що представлені у розглянутих статтях, не можна вважати науковими, однак і якості за стандартами практичної мудрості [4, 9, 10] ці когнітивні результати не набули саме за браком обмеженості базису пізнання, підтверджень та обґрунтувань. Як відзначає М. Манер [19, с. 548], слід відокремлювати не лише науку і псевдонауку, а й псевдогуманітарне пізнання від парагуманітарного. Якщо економічне знання, за П. Спікером [10], значною мірою може бути віднесено до практичної мудрості *фронесис*, то має місце і когнітивний продукт «парафронесис» як незавершена та недосконала форма, що, однак, у своєму розвитку може спрямовуватись на набуття статусу якісного знання «як діяти» оптимально та ефективно навіть в умовах тимчасових закономірностей і ситуативного контексту.

4. Обрані для аналізу статті більш стосуються тематики із питань мікроекономіки, маркетингу та менеджменту, методологічних аспектів, схем і рекомендацій щодо підвищення ефективності практичної діяльності. Природно, що ці розділи економічного пізнання не так спираються на відносно стабільні макроекономічні закономірності, як залежать від багатозначності людських цілей і цінностей, особливостей рухомого соціально-економічного контексту. Наше дослідження не було спрямоване на пошук статей, що представляють наукові дослідження, схожі на природничі або математизовані. Тому одержані результати не претендують на представлення всього широкого спектру різних типів і форм економічного пізнання. Пошук було спрямовано саме на ті його складові, де наука межує із методиками, техніками і технологіями, штучними конструктами та формами діяльності. Ми шукали межі більш досконалого практико-орієнтованого пізнання та «слабкі» пара-версії когнітивного продукту і знайшли їх у вітчизняних економічних публікаціях.

5. Те, що значна частина [4] публікацій вітчизняних авторів з економічної тематики представляє собою незавершений, неповний, недостатньо обґрунтований і доведений когнітивний продукт, безумовно має соціально-економічні, організаційно-методичні причини та нормативно-правове підґрунтя, що повинно стати предметом вивчення з метою вдосконалення політики і менеджменту досліджень та прикладних розробок у країні, що ставить своїми завданнями ефективну інтеграцію у Європейський науковий і освітній простір [2, 4].

Висновки. У нашій роботі проведено дослідження феномену економічного пізнання, що мало теоретико-герменевтичну складову аналізу публікацій, зокрема відомих закордонних учених, а також складову дослідження конкретних публікацій вітчизняних фахівців в українських економічних жур-

налах. Було показано, що економічне пізнання – складний феномен, когнітивні форми якого знаходяться у широкому спектрі від строгої науки до практико-професійних знань, послаблені версії якого можуть кваліфікуватись не лише як паранаука, а й парафронесис.

Науково-методологічну новизну дослідження представляє метод, що визначає чотири типи цитувань та процедуру їх застосування при аналізі дослідницьких публікацій для виявлення їх неповноти, недосконалості, незавершеності.

Оригінальною є мотивація введення поняття «парафронесис» у розвиток напрацювань М. Манера [19], Н. Шекеля [20] та П. Спікера [10]. На відміну від запропонованого М. Манером комплексного загального визначення паранауки, у нашій роботі сформовано уявлення про феномен наближеної до фронесис (у трактовці П. Спікера) когнітивної форми, що характеризує певну частину публікацій у країні, де цілі і цінності якісного пізнання деформовано. Одержане у нашому дослідженні також доповнює образ економічного пізнання, запропонований Ф. А. фон Гайєком [12].

Предметом подальших робіт може бути уточнення складових спектру економічного та суміжних видів соціогуманітарного пізнання, виявлення причин деформацій науки у країнах, економіка та суспільство яких знаходиться на стадії трансформації, вдосконалення на цій основі методів та засобів політики і менеджменту досліджень.

Список використаної літератури

1. Klinecicz K. Stairway to Excellence Country Report: POLAND, ed.: N. Harrap. European Commission, JRC Science and Policy Report, Luxembourg: Publications Office of the EU. 2015. 54 p.
2. Chang H. et al. Peer review of the Ukrainian research and innovation system. Horizon 2020 Policy Support Facility. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016. 79 p.
3. Scimago Journal & Country Rank, 2017. URL: <http://www.scimagojr.com/>
4. Порев С. М., Сандига І. В. Шлях науки університету : монографія. Київ: Хімджест, 2016. 112 с.
5. Hausman D. M. Philosophy of Economics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.). URL: <http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/econo-mics/>
6. Backhouse R. & Medema S. The Definition of Economics. *Journal of Economic Perspectives*. 2009. 23(1). P. 221–233.
7. Robbins L. C. An Essay on the Nature and Significance of Economic Science. London: Macmillan. 1932.
8. Samuelson P. A. Economics. 10th ed. New York: McGraw Hill. 1976.
9. Aristotle. The Nicomachean Ethics/Aristotle; translated by D. Ross; revised by L. Brown. Oxford University Press Inc., New York, 2009. xliii+277 p.
10. Spicker P. Economics as practical wisdom. *Real-world economics review*. 2016, issue no. 75. P.113–125.
11. Keynes K. M. Letter of 4 July 1938 to R.F. Harrod, reprinted in The Collected Writings of John Maynard Keynes. Ed. by D. Moggridge. London, Macmillan, 14, 1873.
12. Hayek F. A. The Use of Knowledge in Society. *American Economic Review*, 1945. 35(4). P.519–530.
13. Davidson P. Is economics a science? Should economics be rigorous? *Journal of Post Keynesian Economics*. 2012. issue no. 59.
14. Focardi S. M. Is economics an empirical science? If not, can it become one? *Frontiers in Applied Mathematics and Statistics*. July 2015. Vol.1. Article 7.
15. Colander D. & Kupers R. Complexity and the art of public policy: solving society's problems from the bottom up. Princeton University Press. 2014. 310 p.
16. McCloskey D. N. The rhetoric of economics. The University of Wisconsin Press. Second ed. 1998. 248 p.
17. Rubinstein, A. Comments on Economic Models, Economics, and Economists: Remarks on Economics Rules by Dani Rodrik. *Journal of Econ. Literature*. 2017. 55(1). P. 162–172.
18. Feyerabend P. Against method. Third edition. London, UK: Verso. 1993. 290 p.
19. Mahner M. Demarcating Science from Non-Science. In *Handbook of the Philosophy of Science: General Philosophy of Science*. Focal Issues, Theo Kuipers (ed.). Amsterdam: Elsevier. 2007. P. 515–575.
20. Shackel N. Pseudoscience and Idiosyncratic Theories of Rational Belief». In *Philosophy of pseudoscience*, M. Pigliucci and M. Boudry (eds.). 2013. P. 427–438.
21. Lacatos, I. The methodology of scientific research Programmes. Cambridge University Press. 1978. 257 p.
22. Маркетинг і менеджмент інновацій : науковий журнал. 2017, №2. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/en/journals/2017/2>
23. Актуальні проблеми економіки : журнал. 2017. № 6. URL: <http://eco-science.net/>
24. Економіка. Менеджмент. Бізнес : науковий журнал. 2017, № 2 (20). URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua/>

25. Schöpfe J. Towards a Prague Definition of Grey Literature. *Dans Proceedings – Twelfth International Conference on Grey Literature: Transparency in Grey Literature. Grey Tech Approaches to High Tech Issues*, Prague, 6-7 Dec. 2010, sic_00581570, Version 1– 31 Mar 2011.

References

1. Klinecicz, K. (2015) *Stairway to Excellence Country Report: POLAND*. (European Commission, JRC Science and Policy Report, Ed.: N. Harrap). Luxembourg: Publications Office of the EU.
2. Chang, H. (2016). Peer review of the Ukrainian research and innovation system (Horizon 2020 Policy Support Facility). Luxembourg: Publications Office of the EU.
3. Scimago Journal & Country Rank, 2017. URL: <http://www.scimagojr.com/>
4. Porev, S. M. & I. V. Sanduga (2016) *Shliakh nauky universytetu [The Way of University Science]*. Kyiv: Khimdzhest. 112 p. [in Ukrainian].
5. Hausman, D. M. (2013) «Philosophy of Economics», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.). URL: <http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/economics/>
6. Backhouse, R. & Medema, S. (2009) The Definition of Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 23(1): 221–33.
7. Robbins, L. C. (1932). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London: Macmillan.
8. Samuelson, P. A. & Temin P. (1976). *Economics*. 10th ed. New York: McGraw Hill.
9. Aristotle. *The Nicomachean Ethics/Aristotle*; translated by D. Ross; revised by L. Brown. Oxford University Press Inc., New York, 2009. xliii+277p.
10. Spicker, P. (2016) Economics as practical wisdom. *Real-world economics review*, issue no. 75. - P.113-125.
11. Keynes, K. M. (1938) Letter of 4 July 1938 to R. F. Harrod, reprinted in *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, 14 (1973), ed. by D. Moggridge, London, Macmillan.
12. Hayek, F.A. (1945) The Use of Knowledge in Society. *American Economic Review*, 35(4), P.519-530.
13. Davidson, P. (2012) Is economics a science? Should economics be rigorous? *Journal of Post Keynesian Economics*, issue no. 59.
14. Focardi, S.M. (2015) Is economics an empirical science? If not, can it become one? *Frontiers in Applied Mathematics and Statistics* July 2015. Vol. 1. Article 7.
15. Colander, D. & Kupers, R. (2014). *Complexity and the art of public policy: solving society's problems from the bottom up*. Princeton University Press.
16. McCloskey D.N. (1998) *The rhetoric of economics*. The University of Wisconsin Press, Second ed. 248 p.
17. Rubinstein, A. (2017) Comments on Economic Models, Economics, and Economists: Remarks on Economics Rules by Dani Rodrik. *Journal of Econ. Literature*, 55(1). P.162–172.
18. Feyerabend, P. (1993) *Against method*. Third edition. London, UK: Verso.
19. Mahner M. (2007) «Demarcating Science from Non-Science». In *Handbook of the Philosophy of Science: General Philosophy of Science. Focal Issues*, Theo Kuipers (ed.), Amsterdam: Elsevier. P. 515–575.
20. Shackel, N. (2013) «Pseudoscience and Idiosyncratic Theories of Rational Belief». In *Philosophy of pseudoscience*, M. Pigliucci and M. Boudry (eds.). P. 427–438.
21. Lacatos I. (1978) *The methodology of scientific research Programmes*. Cambridge University Press. 257 p.
22. Scientific journal «Marketing and management of innovations», 2017, №2. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/en/journals/2017/2>
23. Journal «Actual problems of economics», 2017, № 6. URL: <http://eco-science.net/>
24. Naukovyi zhurnal «Ekonomika. Menedzhment. Biznes», 2017, № 2 (20). URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua/>
25. Schöpfe, J. (2011) Towards a Prague Definition of Grey Literature. *Dans Proceedings–Twelfth International Conference on Grey Literature: Transparency in Grey Literature. Grey Tech Approaches to High Tech Issues*, Prague, 6-7 Dec. 2010, sic_00581570, Version 1– 31 Mar 2011.

S. M. Porev

ECONOMIC SCIENCE, PRACTICAL WISDOM AND PHENOMENON OF PARASCIENCE

The article outlined the problem of the inadequate efficiency of the science, technologies and innovations system of Ukraine, that is confirmed by studies of foreign and domestic experts. It is shown that the improvement of the quality and effectiveness of economic knowledge in Ukraine remained a problem, as confirmed by the analysis of publications and citations in the Scopus scientometric system.

The questions of definition of economic knowledge as a science about situationally dependent patterns, art of rhetoric and practical wisdom «phronesis» are considered. The modern parascience concepts are analyzed and their compatibility with versions of economic knowledge, which can arise in the case of cognitive deformations, which have socio-economic, organizational, methodological and normative-legal reasons in countries that are at the stage of reformation, are shown.

The original method of analysis of the use of cited sources in the research articles is proposed, which defines four types of citations and a procedure for revealing the article incompleteness of justification, its imperfection.

Using the method, an analysis of 15 articles of domestic authors in the three Ukrainian economic journals was conducted to assess the completeness of the use of the world's cited sources, published by the EU languages. It is shown that the cognitive product represented in most of these articles can be qualified not as science or parascience, but as a «paraphronesis» as a consequence of the limited use of modern foreign publications, the lack of proof of the novelty of the results, in particular on the basis of comparison with analogues and prototypes. The phenomenon of «paraphronesis» is introduced as an incomplete, not fully justified version of the practical knowledge of Aristotelian «phronesis». The article proposes an original approach to the introduction of the concept of «paraphronesis» on the basis of the work of M.Mahner, N. Shekel and P. Speaker. The subject of further research may be to clarify the components of socio-humanitarian knowledge in conditions of cognitive deformation.

Keywords: *economics, science, parascience, cognition, research, publication, citation, methodology, practice, phronesis.*

Стаття надійшла до редакції 28.08.2017